

Bertha Zoltán

Visszatekintés életemre

A közelmúltban - Gallyasné Szilágyi Edit kezdeményezésére - volt tanítványai és tisztelői emlékalbummal köszöntötték Bertha Zoltán festőművészt 85. születésnapján. Amikor a Zempléni Múzsza jelen számának művészportré rovatát Bertha Zoltánnak szenteljük, egyúttal felhívjuk az olvasók figyelmét a kötetre is, amelyből a művész pályája a maga teljességében nyomon követhető. (Életfa. Bertha Zoltán festői világa, szerkesztette: Dobrik István, Turi Gábor, Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 1998)

1914-ben születtem Poroszlón. Valami festői hajlamot örököltem, sőt mezőtúri gimnáziumi tanulmányaim folyamán tovább is fejlesztettem, a körülmények folytán mégis nyelv- és irodalomtanár (magyar-angol-latin szakos) lettem Sárospatakon. Előtte elvégeztem a pataki református teológiát, két évet töltöttem lelkészként Amerikában, Pittsburgh Western Theological Seminary-jén és ottani magyar gyülekezetekben szolgáltam, majd a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen diplomát szereztem és magyar irodalomból doktoráltam. De az ember nemigen tagadhatja meg magát: a kedvtelésből, majd második foglalkozásomból nyugdíjas koromra fő hiva-

tásommá vált a festés. Először Patak és a Hegyalja varázslatos vidéke ragadott meg, s ihlette tájképeimet. De ezek mellett, már vagy húsz éve, próbálom megfesteni, vagyis a természetre, a külvilágra utaló egyszerűsített vagy stilizált formákkal, jelekkel és – főleg a magyar népi szimbólumvilágra építve – jelképekkel közvetíteni azt is, ami engem egzisztenciálisan foglalkoztat, gondolkodásra, töprengésre készítet, s ami – hitem szerint – a nézőben majd visszhangot kelthet, s talán az esztétikai élményen túl etikai hatást is gyakorolhat. Hiszen az egyéni gondok, családi örömök, a dolgok lényegének és az emberi természetnek a titkai, a kudarcok fájdalma, a nemzetünk sorsáért, különösen a kisebbségben élő véreinkért való aggodás és reménykedés, az életünk értelmének keresése, képességeink és lehetőségeink határai: igen-csak közös problémáink.

Ezért gondolom azt, hogy ezek a képek a tárgyi ábrázolás hiánya ellenére sem érthetetlenek, s a bennük kifejezést kereső etikai szándékkal sem túlságosan didaktikusak ahhoz, hogy a nézőt – mint a modern művészet sok alkotása – megfogják, együttgondolkodásra ösztönözzék, s az önálló értelmezés, sőt a továbbgondolás szellemi örömének a lehetőségét is megadják.

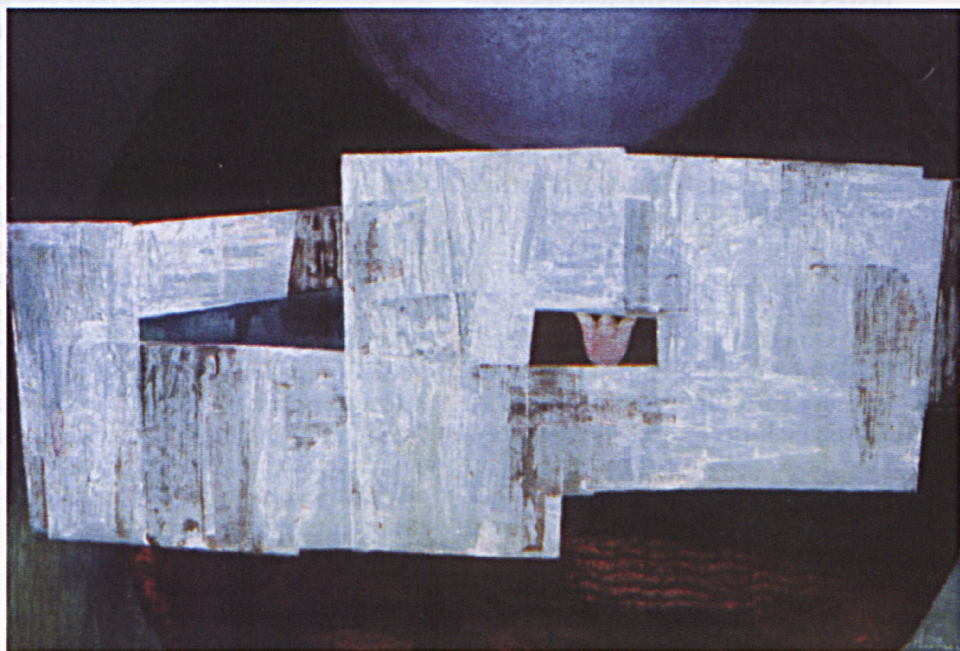
Éles Csaba

Bertha Zoltán, a sorsféltes festője

Bertha Zoltán festéssel gyermekkora óta, tízéves korától foglalatoskodik. Főhivatása melletti időtöltése és kedvtelés volt ez kezdetben, később mellékfoglalkozás, nyugállományba vonulása után pedig főhivatás. Mégsem maradt meg ismeretlen "vasárnapi festőnek". Kiállításokon 1948-tól szerepel, 1957-től már a jelentősebb (megyei, területi, országos) seregszemléken is. Egyéni tárlatai voltak Sárospatakon, Sátoraljaújhelyen, Tokajban,

Debrecenben, Miskolcon, Győrött, Budapesten és más, kisebb településeken. Tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének és a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségének.

Körülbelül 1968-ig az úgynevezett figurális festészet művelője volt. Első korszakából hangulatos, különböző év- és napszakokhoz kapcsolódó tájképek (pataki és zempléni anzikszok a várról, a kollégiumi város utcáiról,

a Bodrogról, a botanikus kertről, kicsei udvarokról és a piacról, a cigánynegyedről és Erdőbényéről), történelmi és anonim portrék (I. Rákóczi Györgyről és Lorántffy Zsuzsannáról, az ismerősökről és a családról, önmagáról) és csendéletek maradtak fenn. Bár az évszámok nem jelentenek merev korszakhatárokat, és a szemléletmódok egymásba is csúsznak, a hatvanas-hetvenes évek fordulója Bertha Zoltán számára stílusfordulat is. Részint a modern képzőművészet, részint a népművészeti motívumkincs hatására egyre inkább elvont, stilizált jeleket, szimbólumokat, allegóriákat használ föl képein. A nyolcvanas évtized első harmadától, közepétől kezdve azonban – s ez jelenti az újabb fordulatot – ezek a jelek egyre konkrétabbakká válnak térben és időben. A látszólagos leszűkülés valójában gazdagodást eredményez: a mindenkinek szóló jelekből a magyarságnak szóló jelzések lettek. Így lett Bertha Zoltán – egyebek mellett – különös hangsúllyal az erdélyi magyarság sorsfeltésének festője. Olyan képeire gondolok, mint a történelmi Magyarország trianoni földarabolását demonstráló *Fekete karácsony* vagy a *Tragédia*, ahol a kék, sárga és vörös mérges gázokkal szennyezett levegőben életéért csapkod szárnyaival egy piros-fehér-zöld madár. Sárospatak és Debrecen az erdélyi magyar és a magyarországi magyar kultúra, hagyományok közvetítésének fontos őrhelyeinek számítanak. Nem

véletlen, hogy ott is és itt is komoly kultusza van Ady Endrének. A sok példa közül hadd utaljak most csak Bertha Zoltán négyrészes Ady-ciklusából *Az én magyarságom* című darabra. Hadd emeljem át ide azt a nevezetes Ady-citátumot, amely a költő-publicistának az “Ismeretlen Korvin-kódex margójára” című esszéjéből (1905) való. “Erdély látott elsőnek mélyen be Európába. Jött a nagy égszakadás, jött a protestantizmus, és Erdély érezte legjobban, hogy ez lesz az ötödik, hatodik vagy nem tudom hányadik honfoglalás, de az lesz. S odakapcsolta magát Európához, lelkébe engedett mindent, ami jött, s produkálta a legmerészebb s legmagyartalanabb produkcióit: az egészen újat.” Az Ady-ihlette műveken túl a *Kisebbségben* című az, ami ezt a kitérőt igazán idekapcsolja. Nem tartható véletlennek, hogy az 1975-ben született kompozíció költőt és kritikust egyként meghihletett, kiemelésre készített. Természetesen Bertha Zoltán e harmadik festői korszakában sem foglalkozik csupán egyetlen témával. Érdeklődik az itthoni remények és kétségek, a kereszténység és a népiség eszmeköre, a szociális érzékenység és az élet nagy kérdései. Sajátos panteizmussal és a családi-társadalmi életre utaló képzettársításokkal figyel a természet őselemeire és az évszakok visszatérő, hullámzó ritmusára. E sok gondolat és érzés érdekében keresi és variálja jelképeit, tervezi meg nagyszabású sorozatait.

Dobrik István

Igazabb valóságot

Ez a sejtető, titokzatos, alakos játék: a jelkép, a szimbólum, melybe a lélek, a valóság, ez a dús alakatlan, "száz hűségű egyetlen hű" a földön rejt magát, Bertha Zoltán munkásságának utóbbi két évtizedében meghatározó szerepet kapott.

A festészet kezdettől fogva elválaszthatatlan és meghatározó része életének, gondolkodásának. A tanári pályán, az irodalom közelében érezhetően mindig fontos kiegészítő tevékenységet jelentett számára az én és a világ összefüggéseiről formálódó kép alakításában. Intellektusa már a kezdetekben megóvja a naturalizmus utánzó banalitásaitól.

Festésmódjának expresszivitását azonban egy kis idő után lassan szintézisre törekvő, jelképeket formáló alkotói magatartás váltja föl. Nem nehéz felfedezni indítékát, hogy a számára idegen, felszínes szokások nyűgébe merevedett világban befelé nézzen s egyetemes értelmezésre törekedve a dolgok mögött az igazabb valóságot kutassa.

A közös gyökerek keresése, a nagy

egészre utalások motiválják képteremtő szándékát. Az őselemek és a természet változásainak jelképeit formáló művei mellett párhuzamosan készülnek el társadalmi létezésünkre, sorskérdéseinkre is utaló szimbolikus festményei.

Formavilága leegyszerűsödik, több ponton érezhetően a népművészet jelrendszeréhez közelít. Színvilága ugyanakkor az áttetsző, transzparens színsíkok ellenpontozott feszültségével vagy feloldásával a jelképi utalásokon túl alkotójuk érzelmi életét, hangulatát is festői nyelven tolmácsolja. Bertha Zoltán mégsem az utóbbiakban rejlő belső titkokra, miszticizmusra épít. Művein keresztül tisztán érezhetők erkölcsi elvárásai, felelőssége s az az alkotói magatartás, melyet Maurice Maeterlinck, a nagy szimbolista így fogalmazott: "Régen lemondtam arról, hogy ezen a világon szebb és érdekesebb csodát keressek az igazságnál, vagy legalább az ember abbéli törekvésénél, hogy azt megismerje."